

Antea van Parmigianino in het museum Capodimonte.

Zuid-Italië
4 t/m 12 mei 2013
o.l.v.
Cornelis Jonkman.

Zaterdag 4 mei.

Om half 12 ontmoeten we Cor en onze reisgenoten op Schiphol. De groep bestaat uit achttien reizigers, waarvan Hanneke en Victor voor het eerst meegaan. Het is jammer dat Catrien 's morgens de reis heeft moeten afzeggen vanwege een longontsteking.

De vlucht naar Rome verloopt voorspoedig.

De bus staat al op ons te wachten en om 16.00 uur vertrekken we. Cor is blij met chauffeur Victor, die hij van vorige reizen kent.

Vanaf het vliegveld op weg naar Sabaudia, onze eerste stop, rijden we over de Via del Mare aangelegd door Mussolini. De weg begint in Rome en loopt door de provincies Lazio en Campanië naar het Zuiden. Links van onze weg loopt de Via Appia. Aan de bouw van de Via Appia werd in 312 v.Chr. begonnen op initiatief van Appius Claudius Caecus, naar wie de weg ook werd genoemd. De weg werd aangelegd om een snelle troepenverplaatsing mogelijk te maken, maar kreeg ook een enorm economisch belang, voor vervoer van goederen en personen tussen Rome en Campanië en verder. De weg liep aanvankelijk tot Capua, later is hij doorgetrokken naar Brindisi.

Cor vertelt over Horatius, die in de tijd van keizer Augustus leefde. Horatius werd door Maecenas ontdekt. Deze schonk de dichter een villa, inclusief een landgoed (33 v. Chr.). Daar hield hij zich bezig met zijn poëzie. Cor leest voor uit dat deel van zijn werk waar hij de reis over de Via Appia beschrijft en verhaalt over muggen en kikkers waar het in dit gebied van wemelde.

Ook Goethe beschrijft in zijn "Italiaanse reis" de tocht over de Via Appia, die hij in 1786 aflegde van Rome naar Napels. Ook uit deze beschrijving leest Cor voor. Het is heerlijk om in de bus te zitten en naar deze verhalen te luisteren.

Een groot gedeelte van de provincie Lazio bevindt zich enkele meters boven de zeespiegel. Dit gebied was 2000 jaar lang een moerasgebied en broedplaats voor malaria. Het stond bekend onder de naam Pontijnse Moerassen (Agro Pontino). Lazio is gelegen aan de Tyrreense Zee. Cor vertelt de geschiedenis van het gebied en beveelt nogmaals het boek "Het Mussolinikanaal" aan. Essentieel voor de drooglegging van het gebied en voor het verdrijven van de malariamuggen, die het leven er eeuwenlang onmogelijk maakten, is het graven van het Mussolinikanaal. Dit onbewoonbare gebied ten zuiden van Rome, wordt in de jaren dertig in opdracht van Mussolini drooggelegd. Voor dit megaproject zijn werklui uit de arme provincies in Noordoost Italië gelokt, die zich er vervolgens ook zullen vestigen. De grond werd voor landbouw aan hen beschikbaar gesteld. De productie werd precies bijgehouden, die qua architectuur het Modernisme uitstralen, met torens ter oriëntatie en de tijd. Rond de steden Sabaudia, Pontina en Pomezia, Aprilia en Latina verrijzen rijen met moderne boerderijen. Identieke ontwerpen, op exact dezelfde afstand van elkaar gegroepeerd. De veranda's waren alle voorzien van muggengaas. Typerend voor de streek zijn de eucalyptussen, vermeerderd uit geïmporteerde Australische bomen. Zij zijn aangeplant omdat ze snel groeien, grote hoeveelheden water vasthouden en als windkering kunnen dienen. Het hele project was een monsteronderneming van

Mussolini.

Na de Tweede Wereldoorlog bestrijden de Amerikanen de muggen via sproeiervliegtuigen met DDT, want deze waren nog steeds een plaag.

De kustlijn is prachtig. Rechts van ons zien we een enorme puist uit zee opduiken: de Monte Circeo. Volgens de legende was de puntige kalkstenen rots een eiland. Hier woonde de tovenares Kirke in een paleis omringd door bossen met wolven en poema's.

Om half vijf komen we aan in Sabaudia en strijken neer op een terrasje. Sabaudia is de laatste van de vijf steden gesticht in het moeras. Zij is in 253 dagen gebouwd en in 1933 ingewijd. De stad straalt de geest van de dertiger jaren uit. We slenteren er wat rond en passeren een gebouw met een herdenkingsplaat ter herinnering aan de overwinning op 4 november 1918 van de oorlog tegen Hongarije/Oostenrijk. We lopen door de stille brede straten, passeren een toren voor graanopslag en komen bij de kerk. Deze heeft een losse campanile en een losse ronde doopkapel. Een groot mozaïek versiert de kerk. Het geheel komt strak over.

We lopen terug naar de bus en vervolgen onze reis naar Terracina.

Terracina komt in de oude bronnen voor met twee namen: Het Latijnse 'Tarracina' en het Volscische 'Anxur'. De laatste was de naam van Jupiter zelf als jongeling (Iuppiter Anxur). Hij werd aanbeden in deze stad op de Monte S. Angelo.

Terracina lag op een belangrijk strategisch punt, daar waar de bergen de kust bereiken en waar geen plaats was voor een doorgang tussen de rotsen en de zee. Het bezat ook een haven. Na vele aanvallen van de Volsci werd het in 397 een Romeinse kolonie. Toen in 312 v. Chr. de Via Appia werd aangelegd, werd de plaats nog belangrijker.

Deze Romeinse tempel, boven Terracina gelegen, dateert uit de 4e eeuw v. Chr. Cor benadrukt dat niet alleen de tempel, maar het hele domein heilig was.

Het complex is groot en spectaculair gelegen, het domineert de kustlijn en de zee. Het uitzicht vanaf hier over de baai met uitstekende rotspunten is fantastisch, maar als je in die tijd vanuit zee aankwam en die indrukwekkende tempel zag liggen, moet dat imponerend zijn geweest.

De enorme Jupitertempel (±35 bij 20 m.) stond op een groot terras. In de cella stond op een sokkel het standbeeld van Jupiter, die hier aanbeden werd als kind-god (Iuppiter Anxur). Alleen het podium is er nu nog van over.

Op een plaquette kun je bekijken hoe het complex er uitgezien moet hebben.

Het orakelgebouwtje had een vierkante basis met een gat, van waaruit de priester staande in een grot, de antwoorden van het orakel doorgaf aan de gelovigen. Het fluiten van de winden was het spreken van het orakel. Er waren héél veel gelovigen in die tijd.

We lopen nog wat rond en komen bij een dubbele arcade met Romeinse bogen die het hoogste massieve terras ondersteunen. Er moet daar een prachtig uitzicht zijn geweest over de kust en de zee en over de Pontijnse moerassen.

We lopen het pad weer af naar de voet van de rots om naar de bus te gaan, die ons

naar het hotel in Sperlonga brengt. 's Avonds verrukkelijk gegeten in Ristorante Tirreno.

Ina

Zondag 5 mei.

Opgewekt, maar een tand armer verlaten wij op deze zondagmorgen ons hotel in Sperlonga. Helaas voor Marijke is de tandenfee afgelopen nacht niet bij haar langs geweest. Jan B. zal nu de hele reis vóór en Ineke met veger en blik achter haar lopen. De komende dagen - gisteren hebben wij al een voorproefje gehad - zullen wij ons laten meevoeren door Odysseus, Aeneas en Romeinse keizers. De omzwervingen van de helden van Homerus en Vergilius, hun ondoorgrondelijke goden, de vele mythen en de bizarre leefwijze van sommige keizers hebben door de eeuwen heen schrijvers, dichters, schilders en vele anderen geïnspireerd.

Na een korte rit komen wij bij een archeologisch park aan, waar wij ruïnes van de villa van Tiberius en de gelijknamige grot gaan bezoeken. Het park ligt zo goed verscholen dat wij er bijna voorbij rijden.

In een klein museum krijgen wij een aardige indruk van de opgravingen en de grot waarvan wij een maquette (met visjes) zien. Het museum herbergt o.m. een viertal beeldengroepen, die bij toeval in 1957 tijdens werkzaamheden aan een nieuwe kustweg en tunnel werden ontdekt. Zij stellen de heldhaftige, vaak gruwelijke avonturen van Odysseus voor, in opdracht van keizer Tiberius (42 v. Chr.-37 na Chr.) in marmer vereeuwigd. Deze was nogal onder de indruk van de Griekse held. De enorme beelden sierden destijds de visvijver van de grot op.

In de 6^e eeuw werden de beelden, na de vondst door Benedictijner monniken, die zó gechoqueerd waren door al die goddeloze monsters, duivels, naakte lichamen etc., kort en klein geslagen en onder een dikke zandlaag begraven.

Aankankelijk ging men ervan uit een kopie van de Laokoön-groep te hebben opgegraven. Deze beeldengroep - een priester en beide zonen die door twee zeeslangen worden gewurgd - is destijds i.o.v. keizer Tiberius door de beeldhouwers **Agesandros**, **Polydoros** en **Athanodoros** van Rhodos vervaardigd en bevindt zich in de Vaticaanse

musea in Rome. Dezelfde wanhopige uitdrukking op het gezicht en het afgewende hoofd van de

priester ziet men terug in het hoofd van, wat later **Polyphemos** blijkt te zijn. Dezelfde beeldhouwers zouden van keizer Tiberius opdracht hebben gekregen de vier beeldengroepen te vervaardigen die wij nu in het museum gaan zien, hoewel het niet zeker is dat alle beelden van hun hand zijn.

In de eerste zaal van het museum zien wij de reconstructie in gips van drie beeldengroepen t.w.:

-**Polyphemos**: de eenogige cycloop, dronken gevoerd door Odysseus en zijn metgezel, wordt met een puntige stok door hen blind gestoken;

-**Palladion**: een beeldje, (oorspronkelijk een houten talisman) van Pallas Athene wordt door Odysseus en Diomedes uit een Trojaanse tempel gestolen. Volgens de Romeinse overlevering heeft Diomedes het beeld aan Aeneas gegeven, die het naar Rome bracht;

-**Pasquino-groep**: het lijk van Achilles wordt door Odysseus meegenomen. De wapenuitrusting van deze Griekse strijder wordt aan Odysseus en niet aan Ajax toegewezen. De laatstgenoemde pleegde zelfmoord door zich in zijn zwaard te storten.

In de tweede zaal zien wij de vierde, meest authentieke beeldengroep, aan de hand van reliëfs in elkaar gezet:

-**Scylla**: een vrouw met een onderlijf waaruit zes hondenkoppen steken, overvalt Odysseus' schip en verslindt zijn reisgenoten.

Deze beeldengroep stond op een eilandje in het midden van de visvijver.

In de laatste zaal zien wij nog enkele beelden w.o. die van **Ganymedes**, zoon van de stichter van Troje; een mooie herdersjongen waar Zeus zijn oog op had laten vallen.

De jongen, vaak afgebeeld met Phrygische muts en herdersfluit, wordt door een adelaar ontvoerd naar de godenwereld om daar als wijnschenker en geliefde van Zeus te dienen.

Na ons museumbezoek lopen wij door het archeologische park naar de ruïnes van de villa -een enorm complex- en de grot. Het is een bijzonder prettige wandeling door een park waar cultuur en natuur op een mooie wijze gecombineerd zijn; een prachtig uitzicht op zee en Sperlonga én de opgravingen van de villa te midden van kunstmatige visvijvers vol vis en kwakende kikkers.

Wij zien de overblijfselen van een atrium, gastenverblijven, thermen, stallen en opslagruimten; kortom alles was aanwezig om het verblijf voor Tiberius en de zijnen zo aangenaam mogelijk te maken. Door bodemdaling verdween een groot gedeelte van het complex in zee. Archeologen zouden hun hart kunnen ophalen.

Tiberius: een succesvol bevelhebber over de Romeinse troepen in o.m. Germania. Hij werd door zijn stiefvader keizer Augustus als opvolger gekozen onder die voorwaarde dat hij zich liet scheiden van zijn geliefde vrouw Vipsania Agrippina en Augustus' dochter Julia zou huwen, hetgeen hij met tegenzin deed.

Na diens dood in 14 n.Chr. wordt hij -op 56 jarige leeftijd- tot keizer benoemd.

Na de dood van zijn enige zoon Drusus minor liet hij Rome achter zich en ging in Campanië wonen.

Zijn perverse, wrede uitspattingen en orgieën worden door de geschiedschrijvers Suetonius en Tacitus vol afkeuring beschreven. In 27 n. Chr. vestigde Tiberus zich definitief op Capri, waar hij deze levensstijl voortzette en waar hij in 37 n. Chr. onder min of meer verdachte omstandigheden overleed. Tussen de visvijvers door lopen wij de grot in. Het is er koel; wij springen over glibberige stenen en wij proberen ons een voorstelling te maken hoe men tijdens de maaltijden aanlag/zat en zich vermaakte (!). Volgens Suetonius werd het leven van Tiberius gered door zijn vertrouweling en rechterhand Seianus toen tijdens een diner een gedeelte van de grot instortte. Deze redder was later weer uit de gratie en werd vermoord toen hij de macht wilde grijpen. Zo ging dat in die tijd.

Na dit uitgebreide bezoek hebben wij enorme zin in koffie gekregen. In de uitspanning die Cor op het oog heeft, wordt helaas geen cappuccino geschonken. Wij worden vriendelijk doorverwezen naar een gelegenheid een paar kilometer verderop. Na een kort bezoek aan een koffiëbar én toilet (wij zullen de boeken in gaan als een bijzondere "toiletgroep") loodst Cor ons snel naar de bus. Wij hebben nog aardig wat op het programma staan.

Wij rijden langs de kust naar **Cumae**, een Griekse, later Romeinse stad. Cumae was de eerste Griekse kolonie op het vaste land van Italië. Al eerder (770/760 v. Chr.) waren de Grieken op het tegenover gelegen eiland Ischia (Pithekoussai – apeneiland) neergestreken. Vanuit Cumae heeft de Griekse cultuur zich verder over Italië verspreid; mogelijk zou ook het alfabet door de Grieken geïntroduceerd zijn en daarna voor de Etruskische taal aangepast zijn, hoewel dit allerm minst zeker is. Eeuwenlang was Cumae een belangrijke havenstad. De Romeinen verbeterden de verbinding door de aanleg van kanalen vanaf zee via het Lucrinomeer naar het nabij gelegen Avernomeer. De stad werd door middel van een ondergrondse tunnel verbonden met het meer. Later – na verzanding van de haven – verplaatste de handel zich naar Misenum en Puteoli.

Wij rijden onder de enorme Arco Felice door op weg naar het archeologische park, waar historie en mythologie samenkomen. Wij werpen een blik in de –met net overspannen– transporttunnel (naar het Averno-meer) en vragen ons af hoe de vogels onder het net vandaan kunnen komen. Wij bezoeken de grot waar, volgens Vergilius' epos (het 6^e boek van de Aeneïs), volgens de Trojaanse held Aeneas het orakel, de Sibille van Cumae, om raad vroeg over zijn tocht. Zij zal hem de weg naar de onderwereld wijzen waar hij zijn vader Anchises zal ontmoeten, nadat hij eerst een gouden tak had geofferd en zijn overleden makker de laatste eer had bewezen. Daarna begeleidde zij hem naar de ingang van de onderwereld (in de buurt van het Averno-meer) en daalde met hem in de Hades af.

Vergilius werkte aan zijn epos Aeneïs van 30 v.Chr. tot aan zijn dood in 19 v.Chr. Zijn kennis van de Griekse literatuur (Homerus) en cultuur speelde daarbij een grote rol. In het kort samengevat kan Vergilius' heldendicht gezien worden als een nationaal epos van de Romeinen waarin politiek en mythologie met elkaar verweven zijn: Aeneas als grondlegger van de stad Rome en de eerste keizer Augustus die Aeneas vergoddelijkte -hij zag zichzelf uiteraard als verre nazaat- en Rome tot een heersende wereldmacht maakte.

De grot die wij nu gaan bezoeken, is een lange, in tufsteen uitgehouwen gang, waterdicht gemaakt met "cocciopesto", een mengsel van baksteen, terracotta en lijm. Het licht komt aan de zeezijde door negen brede schachten naar binnen. Aan het einde van de gang bevindt zich een gewelfde hal waar de sibille haar orakels zou hebben gegeven. Naar alle waarschijnlijkheid was dit niet haar heiligdom. De gang dateert uit ong. 400 v.Chr. De sibille was veel ouder. Het is aannemelijker dat zij haar orakels bij de Apollo-tempel in de stad gaf. Zij was tenslotte de profetes van Apollo.

Het is al met al een geheimzinnige tunnel. Waartoe hij dan wel diende, is onbekend. Het zou misschien een ondergrondse wateropslagplaats geweest kunnen zijn. De holtes in de muren doen een Christelijke catacombe vermoeden. Waarschijnlijk was het oorspronkelijk een militair complex uit de 4e eeuw v. Chr. De schachten zouden dan als schietgaten gediend hebben.

Er zijn veel archeologische vondsten - voornamelijk uit de Romeinse tijd - gedaan én er ligt nog veel verborgen, maar wij krijgen voldoende te zien.

Wij beklimmen vervolgens de heuvel waar de Apollo-tempel ligt. De Jupiter-tempel op de heuvel er tegenover bezoeken wij niet. De tempels stammen uit de 6e eeuw v. Chr. Volgens Vergilius landde de Kretenzer Daedalus in Cumae, offerde zijn vleugels aan Apollo en stichtte een tempel. In de 1^e eeuw v. Chr. werd de tempel door de Romeinen herbouwd. Zij breidden het complex o.a. uit met een terras. De meeste vondsten dateren dan ook uit die tijd. In de 6^e-7^e eeuw werd de tempel een Christelijke basiliek waar graven in de oude fundamenten werden uitgehakt. Wij genieten van het uitzicht, nemen nog wat foto's en lopen vervolgens terug naar de bus. Hoogste tijd voor de lunch in Parco Naturale, maar dat zal toch nog even duren. De buschauffeur wil ons netjes voor de deur afzetten, mist het juiste weggetje en moet moeizaam achteruit rijden.

Zwiepende takken tegen de ramen. Uiteindelijk komen wij aan bij een agriturismo waar wij tussen Italiaanse families een heerlijke lunch nuttigen. Er is één maar..... de tijd! Door het uitgebreide ochtendprogramma komen wij in tijdnood. Wij moeten op een afgesproken tijd in het haventje van Baia zijn waar een rondvaartboot op ons wacht. Cor pleegt enige telefoontjes en weet steeds een kwartiertje extra lunchtijd voor ons te winnen. Na een vertraging van bijna drie kwartier komen wij bij de boot aan. Wij hopen dan maar dat de groep die na ons gereserveerd heeft niet komt. Wij hebben geluk; de groep komt niet of zou helemaal niet komen.

Baia, een plaats aan de Romeinse goudkust, in de brieven van Seneca beschreven als een plaats om te mijden vanwege zijn zedeloosheid en decadentie. Veel rijke Romeinen bezaten hier een villa; er waren geneeskrachtige bronnen en een kasteel van de Aragóns (nu archeologisch museum) lag boven op de rotsen.

Wij varen met de Cymba, een boot met glazen wanden, over de Golf van Pozzuoli. Een vrolijke Italiaanse legt ons aan de hand van een kaart uit hoe het komt dat wij nu over een verzonken stad varen. Het hele gebied rond Napels is zeer vulkanisch en constant in beweging. Door voortdurende bodemstijging en daling is een complete antieke stad uit de tijd van keizer Claudius verdwenen.

Wij dalen af naar het vooronder van de boot en zien door de glazen wanden de overblijfselen van villa's, straten, beelden en kruiken, kortom een hele stad.

Na deze bijzondere boottocht rijden wij via Pozzuoli (met zijn grote amfitheater) naar de Flegreïsche (brandende) Velden, zo genoemd vanwege de vulkanische activiteit. Een extraatje dat zeker de moeite waard is. Aan de rand van een camping ligt de vulkaan Solfatara. Wij lopen over de kleibedding van een kratermeer waar modder en zwavel omhoog borrelt. Een rotte eierenlucht. De vulkanische activiteiten worden nauwkeurig in de gaten gehouden door seismografen.

Bij het verlaten van het terrein probeert een restauranthouder ons nog naar binnen te lokken. Als dit niet lukt, slaakt hij in het Nederlands de kreet: "Kijken, kijken en niet kopen", wat op het korte bezoek van de toiletgangers slaat.

Er staat ons een lange busrit naar **Paestum** te wachten. Cor leest ons nog enige fragmenten voor uit de brieven van Plinius de Jongere aan de geschiedschrijver Tacitus waarin hij de uitbarsting van de Vesuvius (79 n. Chr.) en de dood van zijn oom Plinius de Oudere beschreef. Wij laten Napels rechts van ons liggen en knijpen een oogje toe.

In Paestum wacht ons een, zoals Cor dat noemt, "Las Vegas-achtig" hotel, waar wij op een enorm terras ter afsluiting van een mooie dag een heerlijk diner nuttigen.

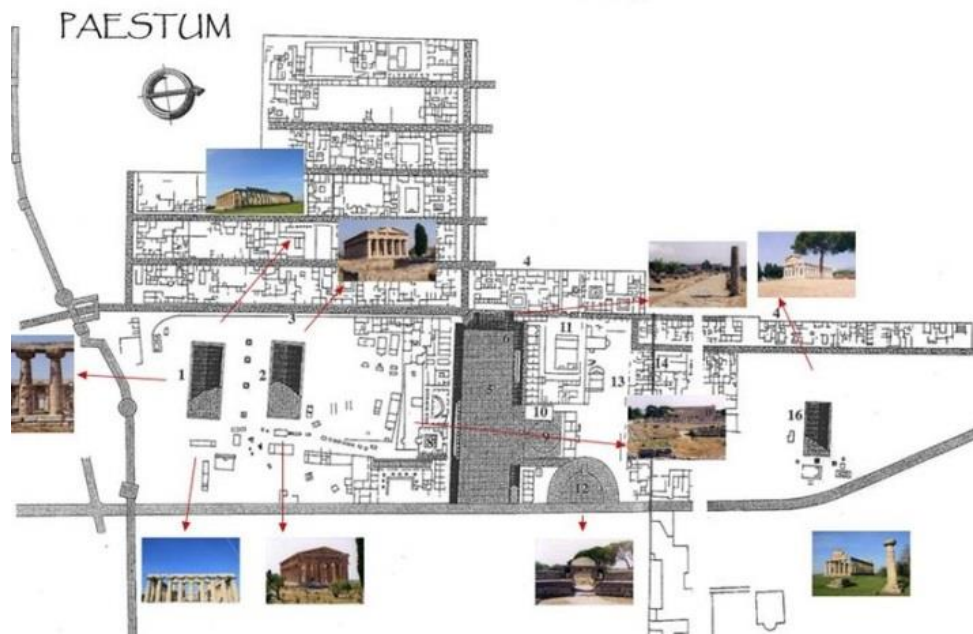
Ineke.

Maandag 6 mei.

Bij het ochtendgloren vertrekken wij al om 8.45 uur per bus naar Paestum en horen dat de kustweg die dag i.v.m. met de Giro is afgesloten, dus geen Amalfi nadat wij Ravello hebben bezocht. De reis duurt kort, ons hotel ligt dichtbij en wij rijden langs de lange muur die de opgravingen van de oude stad omzoomt, 4750 meter lang, die zeer goed bewaard is gebleven. Bij aankomst zijn wij de enige bezoekers, dreigende wolken voorspellen wellicht regen. Cor gaat met de kopie-paspoorten toegangskaartjes kopen. Het aantal geeft commotie: Cor heeft een kaartje te veel gekocht en de caissière weigert het geld terug te nemen. Dan de buschauffeur meenemen? Neen, Catrien is er niet bij? Met vereende krachten worden nogmaals de kopieën geteld en nu blijkt dat het wel klopt.

Paestum, gesticht door de Grieken, wordt door hen Poseidonia genoemd, dateert uit de 7e eeuw v.Chr. en is in de 5e eeuw v.Chr. veroverd door de Lucaniërs, een volk gekomen van achter de bergen, de Apennijnen. Aldus verklaart een dodenstad gevonden buiten deze opgravingen. De stad blijft nadat de Grieken zijn verjaagd Grieks van karakter.

De Romeinen veroveren na drie oorlogen dit gebied, ongeveer 273 v. Chr. Door hun aanwezigheid verromeinst de stad en er ontstaat een economische band met de Rome. Er komt Romeins burgerrecht, want zonder dat is men niet politiek ingevoerd en men onderhoudt een goede band met Rome. Deze oude stad Paestum is als opgraving nooit vergeten geweest. Altijd heeft men belangstelling getoond om dit gebied te bezoeken. Wel voor te stellen wanneer je die reusachtig indrukwekkende tempels ziet.

1 Hera tempel	6. Kapel voor de Lares	11. Zwembad	16. Athena tempel
2 Neptunus tempel	7. Curie	12. Amfitheater	
3 Heilige weg	8. Markt	13. Zuid agora	
4 Woonhuizen	9. Comitium	14. Heroon	
5 Forum	10. Tempel van Mens Bona	15. Bouleuterion	

Het terrein is 120 hectare groot, maar helaas is niet alles in handen van de staat en ook is een zeer groot deel nog niet opgegraven. De drie grote tempels, toegekend aan de verering van Hera, Poseidon en Athena zijn inmiddels gerestaureerd. De Hera tempel heeft bijzondere zuilen: kapiteel met vrij plat kussen wijst op grote ouderdom. De drie tempels zijn Oost-West georiënteerd, voor de ingang ligt het offeraltaar. De cella, de binnenruimte, had een dak, waarschijnlijk van hout en dus verteerd en hier werden de geschenken voor de Goden bewaard. Rechts van de Neptunus tempel liggen de resten van de het Forum (5) met amfitheater(12), rechtszaal, theater, een lange gang, vroeger versierd met beelden van hen die graag hun bijdrage aan de bouw vereeuwigd wilden zien in de vorm van een beeld. Belangrijk aspect van het leven in deze stad: hoe word ik beroemd en blijf ik een figuur van aanzien in de geschiedenis.

Heuse winkelstraten kruisen ons pad met kleine vierkante winkeltjes, waarvan nog één Zeer goed te herkennen is door middel van een drempel en vier muurtjes. In deze

winkels begon je als slaaf en de eigenaar van deze slaaf kon je dan vervolgens deze "schenken". Deze "liberti" hielden toch nog met hun patroon een goede en zakelijke band, belangrijk voor de relatie. Wij lopen naar resten van een theater dat geen theater is geweest maar een soort senaat Comitium (9). Belangrijke beslissingen werden hier goedgekeurd, al waren degenen die hun stem uitbrachten wel vooraf gekozen. Nog weinig democratisch. Cor vertelt dat in Rome ooit bij een stemming iedereen de stad is uitgelopen omdat zij het met de uitkomst niet eens waren. Dit protest hielp en voortaan werden bij een stemming tien mensen aangewezen uit het volk die slechts één woord mochten zeggen: VETO. Spraken zij dit uit, dan werd het voorgenomen besluit hierdoor afgewezen. Tiberius, waarvan wij op zondag de grotten hebben bezocht, kon door zijn vele functies zijn veto uitbrengen waardoor hij dan toch zijn zin kreeg.

De resten van het amfitheater (12) zijn de basis voor weer een volgend indrukwekkend verhaal van Cor. Onder de halve cirkelvormige banken, gemaakt van steen, liep een gang voor de wilde dieren, tijgers en ander bloeddorstige viervoeters. Hiermee gingen de slaven in gevecht en het was zelfs een eer om hier te sterven voor het oog van opgewonden stadbewoners. Rijke ondernemers deden al aan sponsoren door geld uit te geven voor deze spelen en hun "wegwerpmensen" zoals Cor dit omschrijft, hiervoor in te zetten. Vervolgens een naastgelegen vergaderruimte voor de volwassen mannen vanaf 18 jaar. Vooraf werd een big geslacht en het bloed van deze big werd op de trap gegoten ter reiniging. Iedereen kon hier voorstellen doen en vervolgens werd er voor of tegen gestemd.

Hoe woonden deze Romeinen? Heel interessant is de uitleg bij restanten van een woonhuis. Een huis was aan de voorkant geheel open. Er zat altijd wel een slaaf die het huis beschermde tegen ongewenste indringers. Ook was het heel gewoon dat een grote kist met de kostbaarheden van de bewoners, dicht bij deze vooringang stond, duidelijk zichtbaar voor iedereen. Achter deze vooringang een vierkante open ruimte (zonder dak), waar de regen vrijelijk in een grote vijver viel en zodoende water voor de bewoners verstrekke.

Hierachter een werkvertrek van de eigenaar die hier met een ieder zaken deed.

Macht en eer gingen heel ver. Ook al had je weinig geld, je liet dit niet merken en ook al ging je uiteindelijk failliet, zaken doen bleef belangrijk. Zie ook het sponsorsysteem. Links en rechts waren de woonvertrekken en aan de buitenrand vaak winkels van de slaven, die dan later zoals eerder beschreven, eigenaar van deze handel konden worden. Doden werden buiten de stad begraven, toch is er één graf.

Dit is het graf van de stichter van de stad, dus een belangrijk persoon. Het graf (Heroon 14) heeft een schuin pannendak, na al die jaren nog in heel goede staat.

Aangekomen bij een groot vierkant rasterwerk vraagt Cor ons wie een idee had wat dit kon zijn. Niet te raden want het was een zwembad (11) met een groot plateau waarop ooit een vlonder had gelegen en waarop door naakte vrouwen, vandaar de stenen omheining tegen gluurders, geofferd werd in de hoop op een goede bevalling.

Zo komen wij bij de vraag: hoe was een Romeins huwelijk. Dat was moderner dan gedacht! Monogaam. Geen burgerlijk huwelijk met een ambtenaar. Woonde je langer dan één jaar bij elkaar, dat werd je geacht getrouwd te zijn. Maar een huwelijk kon ook worden afgesloten d.m.v. een trouwring. Mocht het huwelijk worden beëindigd, dan bleef bij scheiding het bezit bij degene die het had ingebracht. Wat van de vrouw was kreeg zij weer terug. De overheid, zoals Cor dat noemt, was daarbij niet betrokken. Toch was een vrouw handelingsonbekwaam, dat wel.

Hera (1)

Poseidon (2)

Athena (16)

Het einde van de rondleiding. Morgen gaan we vroeg naar het museum van Paestum, om de schatten en prachtige fresco's, hier gevonden, te bewonderen alvorens verder te reizen.

Hanneke

Maandagmiddag.

De Giro d'Italia verspert ons pad, daarom neemt onze bus na Salerno de weg door de beboste bergen naar Ravello: ooit in de 11^e en 12^e eeuw een aanzienlijk zeehandelscentrum samen met het lager gelegen Amalfi. Het weer verbetert zienderogen. Het laatste stukje van de weg gaan we te voet omhoog het stadje in.

Op het intieme piazza del Duomo wordt eerst wat gegeten waarna we links van de **S. Maria Assunta/San Pantaleone Dom** (1086/1780) het bijbehorend kleine museum (tijdelijk niet in de crypt) in gaan. Hier enkele Romeinse en romaanse beeldhouwwerken: een fraai portret van een zekere Sigilgaida Rufolo met byzantijnse oorhangers, een valkenier en een cosmaten-medailon met het Agnus Dei.

In het schip van de kerk staat de schitterende preekstoel door Niccolò da Foggia, 1272. De bak rust op gedraaide zuiltjes die door zes leeuwen worden getorst.

De lessenaar wordt gevormd door een adelaar met in zijn poten het evangelieboek, waarop de begintekst staat van Johannes "*In principio erat verbum*" De bak is versierd met magnifiek cosmatenwerk bestaande uit abstracte en plantmotieven maar ook draken, leeuwen en vogels. Boven de zijtrap een driepas-boog met de profielportretten van de schenkers: Nicola Rufolo en zijn vrouw Sigilgaida (zie ook de portretbuste hierboven).

Daar tegenover een oudere ambo (voor de epistellezing) gemaakt in opdracht van de 2^e bisschop van Ravello Constantino Rogadeo (1094-1150)

De decoratie wordt hier o.a. gevormd door cirkels van rood porfier en groen

serpentijn. Links en rechts daarboven in mozaïek: Jonas wordt opgeslokt en komt, aan de andere kant, weer gaaf uit de bek van het walvis-monster tevoorschijn, symbool van de Opstanding. Ook hier een adelaar-lessenaar met daaronder twee pauwen, symbool van het Eeuwige Leven.

Dankzij Cor's overredingskracht krijgen we tot slot de fraaie byzantijnse bronzen toegangsdeuren in het daglicht te zien, door Barisano da Trani, 1179.

Op de deuren is aan de voeten van St.Nicolaas heel klein (maar wel twee keer!) de stichter Sergius Musetula te zien.

Paneel 38 draagt in zilver-niëllo de tekst:... *gedenk o Heer, Sergius Musetula en zijn echtgenote Sicligauda en zijn zonen Maurus en Johannes en zijn dochter Anna, omdat hij deze deur liet maken ter ere van God en de heilige jonkvrouw Maria.*

In de byzantijnse iconografie vervangt de Kruisafname meestal de meer westerse Kruisiging. Ook het verlossingsthema: de Anastasis (Christus haalt de zielen uit het voorgeborchte) speelt een grote rol.

Hierna bezoeken we ook twee Villa-tuinen.

Villa Rufolo ligt vlakbij het Domplein

Reeds in de 13^e eeuw gebouwd (toren nog over) door de rijke familie Rufolo.

Boccaccio heeft het al over hen in zijn Decamerone, tweede boek, vierde vertelling; inhoud:

Landolfo Rufolo wordt arm en daarna zeerover. Door de Genuezen gevangen genomen lijdt hij schipbreuk en redt zich op een kist. Hij wordt op Corfoe door een vrouw opgenomen. Als de kist vol juwelen blijkt te zitten kan hij rijk naar huis (Ravello) terugkeren.

Een beschaduwde laan brengt ons bij de gebouwen en terrastuinen, aangepast en bewoonbaar gemaakt halverwege de 19^e eeuw door de Schotse industrieel Francis Neville Reid. Wagner, die in 1880 naar Italië reisde, riep dat dit de betoverde tuin van Klingsor in zijn Parzival was.

Een gang met dubbele zuiltjes waarop een vlechtwerk van oosterse boogjes rust, herinnert ons aan de contacten met het oosten. Vanaf de parterres, kijken we op de blauwe baai van Maiori.

Dan langs een smal straatje met treden en trapjes, eens het domein van de franciscanen naar **Villa Cimbrone**. Ook dit landgoed, dat al in Romeinse tijden hout leverde voor de scheepsbouw, werd door een Engelsman, E.W.Beckett, Lord Grimthorpe gekocht (1904) en bewoonbaar gemaakt. Landschapsarchitecten hebben tuinen aangelegd vol met de meest schitterende bomen, heesters en bloemen hier en daar voorzien van een Moors paviljoen, een fontein, een tempeltje of beelden (Ceres, David, Apollo).

Meest spectaculair is het Terrazza dell'infinito waarlangs witte borstbeelden zich Dalí-achtig aftekenen tegen de azuren lucht en zee. Als er dan ook nog koninginnenpages rondfladderen, begrijpen we dat zelfs Greta Garbo, die vermoedelijk haar leven lang al doorbracht in Beach Hotels, haar geluk niet op kon! **Patries.**

Dinsdag 7 mei.

Per bus van ons hotel naar Museo Archeologico in Paestum. Vriendelijk morgenzonnetje na de hoosbui van vannacht.

Blikvangers in de museumhal zijn twee marmeren Aphrodites, Romeinse kopieën naar Griekse hoogklassieke voorbeelden. De dames in hun marmer- blanke naaktheid doen

pogingen voor onze ogen te verbergen hetgeen niet gezien mag worden. Met een bevallig, maar routineus gebaar houden ze hun afglijdende peplos nog net voor hun kuisheid op. Aphrodite 2 kan dat laten zien niet meer ongedaan maken want haar peplos is al te ver afgegleden. Bij die tersluikse, of gespeelde pogingen om nog bedekt te houden hebben de dames er hun hoofd bij verloren, ach gunst!

We passeren een metopen-trigriefen reconstructie van het Heraheiligdom aan de rivier de Sele, net buiten de stadsmuur van Paestum.

1. Heracles met de hangende Cercopen. Heracles heeft de Cercopen (rovers) gevangen genomen en draagt hen omgekeerd aan een juk over zijn schouders (als een jager zijn hazen). De Cercopen zijn ooit door hun moeder gewaarschuwd voor een man met een zwart, harig achterste. Hangend bestuderen ze nu de billen van Heracles en maken er grappen over. Lachend om hun grollen moet Heracles hen laten ontsnappen.

2. Odysseus ontsnapt aan de stenen van de reuzen op de rug van schildpad Omros naar zee.

3. Heracles doodt de reus Alcioneus door de "knieloop". Hij zet zijn voet in de knieholte van de reus en doorsteekt hem. Alcioneus was een Thracische Gigant, geboren in volle wapenuitrusting. Lijkt me een zware bevalling?

In tal van vitrines zien we Zuid-Italische roodfigurige vazen. Kenmerkend is, zoals Cor vertelt, een zekere barokachtigheid van lijn en het gebruik van witte accenten. O.a. een vaas van de schilder van Aphrodite. Het speelse, beweeglijke lijnenspel binnen de uitgespaarde rode terracotta kleurvlakken bewonder ik erg. Het is gebruiks-aardewerk, in grote aantallen gemaakt, maar van een kwaliteit, Picasso liet zich er in zijn "klassieke" periode door inspireren!

Een rood-figurige vaas met Europa en de stier. Europa zit toch wel erg genoeglijk op haar witte stier! Het beest Zeus is ook erg lief voor haar en toont met het galante lijnenspel van zijn lijf al zijn verleidingkunsten.

Het is hier bedachtzaam genieten van al het schoons zoals je een rijpe perzik nuttigt, maar ondertussen wel doorlopen. En, dames en heren, werpt u ondertussen ook een blik door de ramen op de zonnige heuvels van Paestum, we treffen het wel vandaag!

Een statig zittend marmeren Hera-figuurtje in een vitrine, haar rechte houding wordt nog versterkt door haar hoog hoofddeksel. Het geheel toont vitaliteit en inwendige levenskracht. Een terracotta zittende Zeus met baard. Van de oorspronkelijke beschrijving is helaas weinig over. Moet ooit een juweeltje geweest zijn. Vroeg-klassieke periode.

De zaal met grafpanelen beschilderd met fresco's vraagt onze bijzondere aandacht omdat er maar weinig Griekse schilderkunst bewaard is gebleven. De "tuffatore" is beroemd. Het mannetje dat van een toren of springplank duikt geeft ons veel te raden. Duikt hij naar het water, of is het een sprong naar het dodenrijk of het hiernamaals? Wat het ook voorstelt, we zijn het er over eens dat het mannetje zich

wel "kek" voelt en zich vol overgave in een fraaie curve stort. We hebben er wel vertrouwen in dat hij nog ergens goed terecht zal komen. 5^e eeuw v. Chr.

Het Symposion-fresco. Mannen leunend op ligbanken bij een drinkgelag. Een moment om ergens een filosofische boom over op te zetten, voor intimiteit en zuipen. Het gaat er gezien de armgebaren en de opgeheven wijnschalen vrolijk aan toe. Cor legt ons uit wat het zwaaien met de drinkschalen betekent. Het is het kottabos-spel. Het is de bedoeling om vanuit een leunende houding met je vrije hand een straaltje wijn uit je drink-schaal weg te kitsen naar het doel: de plastinx, een beeldje met een rechtopstaande schijf. Het straaltje wijn kaatst van daaruit naar beneden op een grotere schijf.

Als je het goed beheerst geeft dat een aardig, kletsend geluid. Een gezelschapsspel. Is weer eens wat anders dan bij ons het boerengolf! Onopgelost blijft Cor's vraag: wat hangt er van de bedientafels naar beneden? Korenaren, groente of...speklapjes? 5e eeuw v. Chr.

Nu op naar de Lucaniërs! Grafpanelen met scènes van woeste krijgers, zowel mannen als vrouwen en jachtscènes. De Lucaniërs waren een volk uit het bergland, ze vestigden zich in Paestum en namen de Griekse cultuur aan, maar behielden in deze fresco's iets van hun woeste krijgshaftigheid. We zien ook een klaag scene rond een gestorven vrouw op een baar. De klaagsters krabben hun huid open en rukken hoofdhaar uit. Aangrijpend, maar als Cor opmerkt dat ze er waarschijnlijk voor betaald werden, dan is dat een ontnuchtering! Alhoewel, moet kunnen: betaalde liefdedan ook betaalde treurnis!

Uit het intrigerende Heroon dat we gisteren op het opgravingsterrein zagen zien we hier bronzen vazen voor honing. Dit spreekt erg tot onze verbeelding hier nu deze dingen te zien.

Op een zwart-figurige vaas zien we de apotheose van Heracles. Na alle rampen die hem overkomen waren, de helse toeren en krachtpatserij voor de mensheid verricht wordt hij met vierspan en al onder de goden opgenomen. Eindelijk gerechtigheid! De laatste vuile streek werd hem geleverd door de stervende centaur Nessos die Deianeira (Heracles' vrouw) vroeg zijn bloed op te vangen, met de (goede) raad: indien ze Heracles ooit verdacht van ontrouw moest ze hem een kleed sturen, gedoopt in dat bloed. Toen Heracles het kledingstuk aantrok verbrandde hij levend.

Hoog tijd voor koffie bij een café om de hoek bij het museum.

De lange busrit naar Napels benut Cor om iets te vertellen over het museum

Capodimonte. Maar eerst ontlokt hij ons een driewerf hoera voor de jarige Patries die volgens hem door de goden met eeuwige jeugd lijkt begiftigd te zijn! Klein bosje (apotheose onder de goden volgt t.z.t.?).

Capodimonte was in 1738 door Karel VII van Bourbon, koning van Napels en de beide Siciliën, eerst bedacht als jachtslot. Later besloot hij tot een door Hakaert te bouwen groot paleis om de Farnese kunstcollectie, door hem verworven via zijn moeder Elisabetta, de laatste Farnese-telg, onder te brengen. Na de Franse bezetting (1806- 1815) konden de verdreven Bourbons terugkeren met de kunstschaten. In de jaren tot 1840 lieten zij het gebouw verder verfraaien. Na 1861, onder de Savoies, werd de verzameling verder uitgebreid. Het prachtige, roze classicistische gebouw bevat nu vooral Italiaanse schilderkunst van de 13^e tot 18^e eeuw. Nu neemt onze Jan Buys de bus microfoon van Cor over en doet hij ons uit de doeken hoe het precies zit met de bloedlijnen van nepotische Borgia's, de Farneses van Parma, de Bourbons, de Spaanse Successieoorlog en de Vrede van Utrecht. Jan gaat de voor ons taaie vorstenhuizen en jaartallen happig en snedig te lijf! Doet me denken aan de bekende teckel met de klui.

Onderwijl schuift een goedmoedige, blauwige Vesuviusreus langzaam aan mijn busraam voorbij. Mijn gedachten dwalen even af naar wat wij deze dagen geroken, gezien en van Cor hebben vernomen over de voortdurende vulkanische activiteit met een onstabiele, dalende en stijgende zeebodem. Van bedreigende natuurramp (liever niet nu!) die de bewoners van dit dichtbevolkte kustgebied mogelijk nog boven hun hoofd hangt gaat mijn aandacht nu maar weer naar de stem van Jan. Gelukkig weer een vaste bodem van exactheid en helderheid!

De Collectie Capodimonte.

Op de tweede etage staan we in de eregalerij met portretten van de Borgia- en Farnese familie. Dit is topschilderkunst!

1. Alessandro Farnese als paus Paulus III met zijn kleinzonen Alessandro en Ottavio

(Titiaan 1546). De oude geslepen prelaat loert argwanend om zich heen. Voer ik de regie nog of word ik door die twee bedot. Je kunt je moeilijk voorstellen dat dit schilderij ooit als een geheel waarheidsgetrouw en neutraal konterfeitsel van de paus bekeken werd. Onze 21^e eeuwse terugkijk op paus Paulus III zit daartussen en Ottavio maakt wel een erg kruiperige en serviele reverentie naar opa paus! Prachtig schemerig sfumato en een weelde van rode stoffen.

2. Alessandro als jongere kardinaal (Rafaël). Veel koeler en aristocratischer portret.

3. Portret van paus Leo X (Medici) door Andrea del Sarto naar een origineel van Rafaël. Hij is de paus met de bolle toet. Paus, levensgenieter, aardse goederen om zich heen verzamelend, maar ook theoloog, filoloog, astroloog.

4. Pietro Bembo de grote humanist door Titiaan.

5. Pier Luigi Farnese, zoon van paus Paulus III.

We komen nu door een zaal met geweldige tekeningen naast elkaar van Michelangelo en Rafaël. Waar Michelangelo in zijn schets voor de slag bij Anghiari uit was op pure actie met geweldig knap spieren- en billenwerk, zien we bij Rafaël in zijn schets voor Mozes bij de brandende braamstruik, niet minder anatomische juistheid, maar meer harmonie en in zichzelf bezonken schoonheid.

Cor staat nu wat langer stil bij Masaccio's Kruisiging met Christus, Johannes en de twee Maria's. Hij belicht de betekenis van dit werk in de renaissance schilderkunst. Het tafereel heeft nog wel een gouden, middeleeuwse achtergrond, maar Masaccio was wel hevig bezig om de lichamen plasticiteit en volume te geven. De in wanhoop diagonaal gestrekte armen van de geknielde Maria Magdalena maken een verbinding naar de staande Maria en Johannes. Masaccio's leermeester Masolino leefde met zijn Assunzione del Virgine nog in de middeleeuwse denkwereld met gladde, lieflijke kopjes, gestileerde plooi van gewaden zonder lichamen. Zij bevonden zich met deze twee schilderijen allebei rond dat precieze keerpunt in de kunst van de renaissance. Op de Annunciatie van Filippino Lippi zien we in de achtergrond als aardig detail de koepel van de Dom van Florence opgenomen.

In de zaal met werken uit de Venetiaanse School trekken drie schilderijen onze aandacht:

a. Santa Euphemia(martelares in 303 na Chr. onder Diocletianus) van Andrea

Mantegna. De heilige is door Mantegna bijna als een standbeeld zo plastisch tegen de blauwe lucht in een nis neergezet. Ze staat stevig op haar voeten om als martelares door de dood heen te gaan. Het marmer van de nis is overtuigend als steen geschilderd (een specialiteit van Mantegna). Euphemia houdt in haar linkerhand een witte lelie en in haar rechter een palmtak. Een leeuw bijt in haar arm (zij is in een kuil met leeuwen gegooid).

b. De Transfiguratie van Giovanni Bellini. Christus op de berg Tabor tussen Mozes en Elia. Petrus, Johannes en Jacobus liggen aan de voet van de bergtop. Vooral in de lichtende, verheerlijkte Christus voor het kristalheldere landschap zie je nog invloed van zijn zwager Mantegna. Op de voorgrond een bijzondere 'inkijk' in de gelaagdheid van de rotsbodem.

c. Portret van Bernardo de Rossi door Lorenzo Lotto. Tegen de vlakker geschilderde achtergronddoek en de mantel van Bernardo in kleurtegenstelling groen en roze komt het gelaat van de man in zacht reliëf mooi naar voren. Zeer realistisch portret, de man zou zo kunnen gaan spreken!

d. Parmigianino. Antea met het hermelijnen bontje. Was zij de moeder, zus, verloofde of maîtresse van de schilder? In ieder geval spreekt haar schoonheidsideaal ons ook nu nog aan!

Zalen met bekende en minder bekende renaissance schilders gaan we vluchtiger voorbij. Patries houdt ons staande voor het portret van de franciscaner monnik Pacioli door Jacopo de Barbari. Ze is geïnteresseerd geraakt door het leven van deze monnik en geleerde mathematicus. Hij paste o.a. de perspectieftheorie van Della Francesca en Alberti toe op het schema van een menselijk hoofd om zo een portretkop voor de kijker een gevoel van diepte en volume te geven. Pacioli was vriend en medewerker van Leonardo da Vinci. Hij staat voor een groene tafel met meetinstrumenten als passer, hoekmeter en een geopend boek van Euclides naast een gesloten boek over wiskunde dat hij publiceerde in 1494 in Venetië. Naast hem staat een jongere man, Guidobaldo da Montefeltro?

Dan staan we, in een zaal, hier in Napels, in een volkomen Italiaanse setting, te kijken naar een Vlaams landschap met een schemerig lichtje, boerenhutten, een gotisch kerkje en een drassige Vlaamse poldersloot! Diagonaal over het doek loopt een rij blinde mannen met hun lange blinde geleidstokken. De eerste man is bezig in die sloot te vallen en het is te voorzien: ze zullen er allemaal in vallen, er is geen houden aan! De parabel van de blinden van Pieter Breugel 1568. De blinden hebben verschillende afstotelijke oogziekten die men tegenwoordig medisch benoemen kan. Het schilderij baseert zich op een uitspraak van Christus in Mattheus 15, maar wijst ook op de menselijke dwaasheid om zich steeds weer blind in het onheil te storten. Mogelijk houdt Breugel ons zelfs met het schilderij een spiegel voor: Net als in de tijd van Breugel, zullen ook wij, als we heel eerlijk zijn, ergens diep in ons hart die blinden nog zien als die akelige stakkers die je tegenkomt in de uithoek van de straat en bij de ingang van de kerk en je bedelend in de weg lopen. Breugel heeft zo meer door de wereld uitgestoten onder onze aandacht gebracht. Van Breugel ook de Misanthrop. Omdat de waerelt is so ontru, daarom gha ic in de ru. De misanthrop leeft in zijn

zwarte waan van pessimistische kijk op de wereld, maar achter zijn rug wordt hij door die wereld van zijn beurs beroofd.

Langs de hammen en vleespotten van de Beuckelaers boerenkeukens gaan we met Cor de kunst van de School van Bologna binnen. In de geest van de Contrareformatie naar een overzichtelijker compositie en 'leesbaardere' voorstelling. Begin van de Barok. De Caracci's, Guercino, Guido Reni. Guido Reni: Hippomenes en Atalanta en de appel. Een kunstige compositie met diagonaal elkaar kruisende armen en benen met de wapperende doeken eromheen. Zenuwachtige kleurtegenstelling van paars en bleekgeel.

Als een hoogtepunt pakken we Cor's rode draad Caravaggio hier in Napels op. Christus aan de martelkolom. Aan het eind van een lange gang zien we het lichaam van Christus tussen de drie beulen al uit het donker oplichten. Groot aangrijpend schilderij. De beulen verrichten met beroepsmatige kunde en precisie hun afschuwelijk werk. Een man is bezig een geselroede samen te binden. Bij alle ellende heeft deze Christus wel een klassieke, krachtig gemodelleerde tors!

Na twee musea is ons hoofd vol kunst, onze knieën stram en mijn schrijfhand lam.

Jan Smit.

Dinsdagmiddag.

Voor de jarige Patries wil de groep een cadeau kopen. Na de rondleiding wil Patries in de museumwinkel een catalogus van de collecties van Capodimonte kopen. Precies op tijd kan ik haar het boek ontfutselen.

De lunch wordt gebruikt in Trattoria del Bosco. Cor had ons er al veel over verteld. Klein restaurantje en zeer betaalbaar. Cor had een super prijs afgesproken van € 8,- p.p. inclusief wijn en water. De eerste gang antipasti gegrilde groenten, de tweede gang gnocchi in tomatensaus. Ik had de indruk dat Cor iets anders had afgesproken. Nu het derde museum van deze dag: Museo Nazionale Archeologico. Maar dit museum is gesloten. Wat nu?

Cor besluit: wij gaan een wandeling door Napels maken. Marijke, Carla, Hanneke en Victor blijven achter op het terras van Intra Moenia aan het Piazza Bellini. Overal zien wij politie staan. Later weet Marijke te vertellen dat zij een demonstratie hebben meegemaakt.

Wij passeren de kerk waar paus Celestinus V (Pietro Angelari) begraven is. Deze paus behoorde tot de radicale franciscanen die wars waren van rijkdom en macht van de kerk. Celestinus begon de rijkdommen van de kerk uit te delen aan de armen. De kardinalen waren bang dat dit zou leiden tot het faillissement van de kerk en zochten naar een oplossing. Op een nacht hoorde Celestinus een stem: "De Heer wil dat jij aftreedt". Dit was niet aan dovemans oren, Celestinus trad af en werd opgevolgd door Bonifatius VIII.

Cor probeert speciaal voor Jeanne de Sansevero kerk (met de gesluisde Christus), maar deze is dicht.

Dan maar naar de **Santa Maria delle Anime del Purgatorio ad Arco** (de Vagevuurkerk), want Cor kan altijd op Bruno een beroep doen om ons rond te leiden. Wij moeten even in de kerk wachten want Bruno wordt geroepen. Hij vergezelt ons

naar het hypogeum (begraafkelder), waar we een grote verzameling menselijke botten en schedels zien. In de 17^e eeuw is deze kerk gesticht door adellijke families. Men hechtte toen veel waarde aan de dodencultus. Na het concilie van Trente mocht dit niet meer. Men adopteerde een dode (in het vagevuur), waarvoor werd gebeden. Er was een soort wisselwerking tussen de doden en de levenden. "Je vraagt en bidt en geeft een cadeautje". We zien een foto van Padre Pio en een bruidsluier van een zekere Lucia. Vele meisjes die geen vrijer hadden baden tot Lucia. Langs de Guglia San Domenico (guglia = een versierde zuil) met Dominicus er bovenop bij Piazza San Domenico Maggiore opgericht uit dankbaarheid voor de verlossing van de pest in 1656. De zuil is ontworpen door Fanzago en werd pas in 1737 voltooid door Domenico Antonio Vaccaro.

Wij wandelen weer verder door de typische smalle straatjes naar de **Santa Chiara** van de clarissen, de vrouwelijke orde van de Franciscanen. In 2008 hebben wij hier het bloedwonder van San Gennaro meegemaakt. Nu is de kerk leeg en zien wij een éénschepige franciscaner "preekschuur" met achterin het graf van Robert van Anjou (Robert de Wijze). In het Capodimonte zagen wij op het altaarstuk van Simone Martini Lodewijk van Toulouse zijn broer Robert van Anjou kronen. Het graf is vijftien meter hoog en is gemaakt door de broers Giovanni en Pacio da Firenze. Vier kolommen die versierd zijn met kleine figuurtjes dragen de luifel; de sarcofaag rust op vier zuilen met deugden op de twee voorste zuilen. Daarboven troont Robert tussen zes familieleden en hierbovenop ligt Robert van Anjou op zijn doodsbed. Twee engelen lichten het gordijn op en zeven personen van kunsten en wetenschappen weeklagen bij zijn lichaam. Helemaal boven troont de vorst. Aan de rechterkant van het graf van Robert van Anjou zijn de graven van zijn oudste zoon Karel (hertog van Calabrië) en zijn vrouw Maria de Valois (1311-1341), beide van Tino da Camaino.

Het is inmiddels kwart voor 5. Gauw nog even naar de kloostertuin, werelds versierd in de 18^e eeuw door Domenico Antonio Vaccaro : zuilen, banken van majolica met landschappen, vruchten, rustieke tafereeltjes. De deuren van kloostertuin gaan om 17.00 dicht, eigenlijk te kort.

De kloostergang is versierd met fresco's, leuke zoekplaatjes met allemaal bekende heiligen. Het hele complex is in 1943 gebombardeerd, maar weer prachtig gerestaureerd.

Franciscus van Assisi

Ursula en de maagden

Mozes wordt gevonden.

Cor gaat het kleine groepje dat achterbleef bij Intra Moenia ophalen, de buschauffeur zal ons naar de haven brengen, waar wij op de nachtboot van de SNAV naar Palermo zullen stappen. Daar aangekomen worden de koffers in een kooi naar de zevende verdieping gehesen. Wij lopen naar boven via een stalen constructie, niet naar beneden kijken! De hutten zijn keurig en iedereen strekt de benen. Er is afgesproken dat wij met elkaar op eigen kosten zullen eten in het restaurant. Cor biedt Patries het boek namens de groep aan en de ober komt nieuwsgierig kijken. Het is heel gezellig maar de obers zijn blij als wij naar onze hut vertrekken.

Olga.

Woensdag 8 mei.

Solunto, hoog boven de zee, ten oosten van Palermo, wordt al door de Foeniciërs gebruikt als strategisch punt tegenover Lipari. Het is later een belangrijke nederzetting van de Carthagers, die het westelijke deel van Sicilië beheersen totdat eerst de Grieken aan land komen en daarna de Romeinen in 254 v.Chr. , die het hele eiland veroveren en er een Romeinse provincie van maken.

Wat moeten de inwoners van de stad gelukkig zijn geweest met de veiligheid, die de ligging van hun stad op de punt van de rots bood en met het prachtige uitzicht op de baai. Helaas komen er toch telkens weer andere volkeren langs, die ook willen profiteren van deze prachtige omstandigheden. Net als nu wordt er niet door rustig overleg een overeenkomst gesloten, maar wordt de uitroeiing van de tegenstander als de beste oplossing bedacht. Wij kunnen ons de gruwelijke tonelen, die zich hier tussen de verschillende volkeren hebben afgespeeld, wel voorstellen.

Dat mannen worden onthoofd en vrouwen verkracht of als slaven weggevoerd wordt een gewoonte, die er nooit meer is uitgegaan.

Het totaal verwoesten van de stad is de ultieme vernedering en hiermee wordt de overwonnenen duidelijk gemaakt dat het op die plaats afgelopen is met hun cultuur en dat er een nieuwe beschaving gekomen is.

Dat is nu allemaal heel leuk voor archeologen, maar op ons maakt deze verwoeste stad een wat treurige en ondoorgrondelijke indruk en zoals ook bij andere opgravingen

zullen we zonder Cor nooit te weten komen waar huiskamers, voorraadschuren, bronnen of heilige bomen waren.

Cefalù.

Wij komen voor de Noormannenkathedraal.

De Normandische vorst Rogier II maakt op een schip een vreselijke storm mee; het ziet er naar uit dat hij zal sneven.

Hij legt de gelofte af dat hij, als hij zal overleven, een kerk zal bouwen op de plaats waar hij aan land zal komen. Dus vandaar!

Bij binnenkomst zien we hoe hoog de kerk is, veel hoger dan je bij het zien van de buitenkant zou verwachten. De hoogte wordt benadrukt door het ontbreken van kapellen aan weerskanten.

Door twee rijen pilaren wordt het interieur verdeeld in drie beuken. Deze pilaren zijn een vorm van spoliatie, d.w.z. dat ze hergebruikt zijn in dit geval zijn het Griekse pilaren, die door de Romeinen opnieuw zijn gebruikt. Het koor is barok, de ramen, die de in de oorlog verwoeste oude ramen vervangen, zijn modern.

De aandacht wordt onmiddellijk getrokken naar het prachtige mozaïek in de apsis. Christus Pantocrator, hij die alles beheert en beheerst, zittend in blauw koninklijk gewaad en in de linkerhand een boek met de tekst: Ik ben het licht van de wereld". Met de rechterhand, met de duim de ringvinger en pink aanrakend, maakt hij het spreekteken.

Naast het hoofd van Christus de tekst "chs ho oon": Jezus Christus, Hij die is (mens geworden).

Onder Christus zien we Maria, geflankeerd door de vier engelen: Michael, Rafael, Gabriel en Uriel.

Daaronder de apostelen.

En dat alles in de warme gloed van het goud van een Byzantijns kunstenaar.

Jeanne.

Pantocrator

Cefalu

Uit het gewar van straten en stegen,
de bonte wemeling van haar huizen,
komen tot de torens van Noorman Roger,
voorbij die blakerende macht van steen,
binnen langs de serene zuilen gaan,
geraken tot Cefalu's kern, de apsisnis,
waar in een luister van schemer en goud :
Het Gelaat.

ogenpaar dat doorwrocht
het mijne hopeloos door ziet

kin- en hoofdhaar dat stroomt
onvermengde wateren uit Eden

wangen hol, het vlees verkorven
door onthechting, de getogen asceet

vingertoppen van zegenende hand
sluiten en openen aarde en hemelen

boek met syllaben van het komend heil
alfa en omega , maar open ons gekeerd

Taal gevonden voor wat ik zie,
ten afscheid nog eenmaal terug,
is daar toch weer alleen mysterie:
Het Gelaat.

Jan Smit.

Donderdag 9 mei.

Wij worden wakker op een zonovergoten Lipari. Het ontbijt in ons hotel (Tritone) is prima verzorgd. In de fruitschaal liggen gelige abrikozen, die licht zurig smaken. Het zijn "nespolas", een mispelsoort, die we in Nederland niet kennen.

Later op de wandeling naar de stad, zien we ze in verschillende tuinen aan de boom hangen.

De hibiscus struiken staan volop te bloeien, verder bladactussen, palmbomen, maar vooral veel citrusbomen. Sommige dragen reuzencitroenen.

Beneden aangekomen staan we voor een indrukwekkende trappartij, uit de tijd van

Mussolini. Deze leidt naar de Noormannenkerk van Roger I uit de 11^e eeuw.

De kerk heeft nu een barok jasje gekregen. Roger I heeft hier ook een Benedictijner klooster laten bouwen. Helaas hebben de Turken in 1544 flink huisgehouden en is praktisch alles verwoest.

Karel V heeft de restauratie van kerk en klooster weer in gang gezet.

Het lukte hem ook om het eiland weer bewoond te krijgen; de Turkse verwoesting had zeker 10000 inwoners gekost.

De kerk is gewijd aan San Bartolomeo, beschermheilige van de Aeolische eilanden. In de kerk worden de relieken van de heilige bewaard.

Het verhaal van San Bartolomeo werd opgetekend door de Franse bisschop St.

Gregorius van Tours in de "Patrologia Latina". San Bartolomeo werd in Azië gemarteld en gevild. Ook na zijn dood bleef hij populair en zijn graf trok veel gelovigen.

Tijdens een christenvervolging werd zijn graf "geruimd" en zijn resten werden in een loden sarcofaag in zee geworpen.

Door toedoen van de Voorzienigheid spoelde deze aan op het strand van Lipari (rond 264), waar men meteen begreep dat het de resten van San Bartolomeo waren en dat dit zo bedoeld was.

Er werd een tempel voor hem gebouwd en Bartolomeo werd voor de bewoners van de "Zeven Zusters", Alicudi, Filicudi, Vulcano, Salina, Stromboli, Lipari en Panarea, samen de Aeolische archipel, hun bemiddelaar, beschermheilige en trots.

De relieken van een heilige betekenden een zeer waardevolle schat in huis!

In de rechter zijkapel zien we een reliekhouders in de vorm van een vrij grote zilveren boot "Il Vascelluzzo d'argento", dertig kilo zilver en twee kilo goud zijn hierin verwerkt. Hier wordt de huid van San Bartolomeo bewaard.

De boot is gemaakt in Palermo in 1728 en heeft een zeil, maar er wordt ook geroeid door twintig engeltjes. Op de voorplecht staat een gouden San Bartolomeo, die gekroond wordt door een grote engel.

Er staan ook korenschoven op het schip, deze verwijzen naar de geschiedenis, dat er tijdens een hongersnood op het eiland een schip verscheen beladen met graan!

We bezoeken ook het claustrium dat Roger II in 1131 liet bouwen naar het model van de kloosterhof in Cluny. De zuilen zijn vrij zwaar, sommige met canelures; kapitelen met dieren en bloemmotieven. Het is een sfeervolle plek.

In de linker zijkapel ontdekken we een paneel van het atelier van Antonello da Messina: De Madonna van de Rozenkrans.

De bronzen deuren van de kerk tonen in reliëf de geschiedenis van San Bartolomeo.

We wandelen met Cor mee naar het **Museo Eoliano**.

In ruim één uur tijd komt 4000 jaar geschiedenis in scherven, vazen, beeldjes langs. In 4500 v.Chr. is hier een sedentaire samenleving geweest.

Migranten uit Sicilië hebben toen ontdekt dat het obsidiaan, dat door de vulkanen uitgespuugd werd, zeer bruikbaar was.

De export van dit obsidiaan, dat zo hard was dat je ermee kon snijden, bracht grote welvaart voor de eilanden. (Metalen kende men nog niet, we spreken van het

Neolithicum). We komen langs vitrines met scherven obsidiaan.

Er staan ook aardewerken potten, de oudste zijn boven op de acropolis gevonden; ze zijn van 4000 v.Chr.

Gelig van kleur, roodbruine streppatronen en zwarte rand, eenvoudig van vorm.

Archeologen kunnen connecties leggen met plaatsen in de omgeving, waar de bewoners intensief contact mee onderhielden. (Malta, Kreta, Mycene)

Uit het Bronzen tijdperk 12^e-10^e eeuw v.Chr. liggen honderden keramische fragmenten uitgesteld.

Door hun gunstige ligging beheersten de Aeolische Eilanden de Straat van Messina; dit bracht grote welvaart voor de archipel.

Lipari wordt in de eerste helft van de 13^e eeuw v. Chr. door een nieuw volk, afkomstig van het vasteland veroverd. Hun koning was Liparos; het grootste eiland wordt naar hem genoemd; de kleinere eilanden zijn in deze periode onbewoond.

In het museum zien we schalen met handvatten in de vorm van hoorntjes en bijlen, deze zijn ook in Bologna en Taranto gevonden.

Er is ook een reconstructie van een begraafplaats met verschillende grote aardewerken vazen.

Soms werd de overledene in gehurkte positie in de vaas begraven. Er zijn ook vazen gevuld met de as van de overledene gevonden.

Eind 10^e eeuw v. Chr. wordt de nederzetting op de acropolis compleet verwoest; er zijn bewijzen gevonden van een gigantische brand. Alle kennis verdwijnt, ook het alfabet, lineair B gaat verloren 580-242 v.Chr.

Uit Rhodos vestigen nieuwe Grieken zich op Lipari en de stad, die gedurende eeuwen verlaten was geweest, wordt herbouwd.

Op zee zijn ze succesvol en ze behalen een aantal overwinningen op de Etrusken.

We zien prachtige Griekse vazen uit deze tijd; rode figuren op een zwarte achtergrond.

Eentje springt er voor mij uit: het is een lange smalle vaas (lekythos=grafvaas) met een jonge vrouw, die mooi rechtop zittend jongleert met drie ballen. (460 v.Chr.)

Er is ook een zaal met terracotta en/of natuurstenen sarcofagen, ook hier werd de as of het hele skelet met veel grafgiften gevonden.

Verder zien wij in dit museum een grote collectie maskers; ze stellen herkenbare personages voor zoals de dronkenlap, de koopman, de gierigaard, de slimme slaaf enz..... Nergens anders zijn zoveel maskers gevonden als hier!

Een volgende zaal: Op een grote Siciliaanse vaas zien we Nike, die Herakles kroont. Nu kan hij Deianeira huwen (4e eeuw v. Chr.); op een zwarte achtergrond zien we rode figuren. Op een volgende vaas een dronken Dionysos tussen twee menaden en een satyr (360 v. Chr.).

Het wordt teveel om te bevatten. In een van de laatste zalen zien we gestapelde amforen; ze hebben gediend om wijn, olijfolie en garum te transporteren.

Deze zijn van een schip dat bij Filicudi gezonken is (2e eeuw v. Chr.).

Buitengekomen werpen we een snelle blik op een opgraving uit de 2e eeuw v. Chr.

Dan gaan we terug naar ons hotel om te lunchen. Soep of risotto, involtini liparota of zwaardvis, mousse van limone met gember.

We laten het ons goed smaken en gaan op weg naar de haven, waar onze eigen boot wacht.

We zoeven naar **Stromboli**; varend langs Panarea zien we grote brokstukken om ons heen. Lang geleden zaten die vast aan het moedereiland.

We worden gewaarschuwd door de kapitein, onder het wateroppervlak kunnen we de zee zien koken we ruiken zwavel.

Op Stromboli aangekomen, gaat bijna iedereen eerst wat drinken. Dan valt de groep uit elkaar; in kleine groepjes wordt gewandeld of gewoon een beetje gerust en genoten. We spreken af dat we elkaar voor het diner zullen treffen in Da Luciano!!

Jan B. loopt mee in onze groep. Op zeker moment haakt hij af, hij wil in ieder geval om zes uur aan het bier. Wij lopen door tot San Bartolo en keren dan terug naar Da Luciano. Na geruime tijd komt Jan daar aan; het afhaken had tot een dwaaltocht door de steegjes van Stromboli geleid en zijn biertje liet erg lang op zich wachten.

We krijgen gegrilde zucchini en melanzane met vers gevangen tonno.

Bij zo'n maaltijd op een vulkanisch eiland is het wel opletten; je behoefte aan wat peper kan makkelijk afgestraft worden als blijkt dat je in plaats van wat grove peper vulkanisch zand gestrooid hebt op je salade (eigenlijk bedoeld voor de sigaretten).

Je maaltijd is verknald en je kunt er maar het beste om lachen. Dat hebben we dan ook uitgebreid gedaan.

Precies op tijd vertrekken we terug naar Lipari.

De vulkaan protesteert, de woede-uitbarstingen zijn spectaculair, hij broemt behoorlijk en spuugt vuur. Eén keer zien we zelfs een metershoge zuil van vuur, ook vuurballen, die langs de helling naar beneden rollen, een rookwolk rolt mee tot de zee bereikt is.

Wat een sensatie!!

Terug op Lipari bezoeken we nog het kleine kapelletje in de haven. Daar is de stad om een kerststal heen nagebouwd. Verschillende Liparianen hebben model gestaan voor de personen van de kerstgroep.

In deze mooie nacht in mei wandelen we terug naar ons bed, waar we kunnen dromen van vuur en een brommende vulkaan; deze geweldige ervaring blijft voor altijd bij ons! **Eileen.**

Vrijdag 10 mei.

De bus brengt ons van Melazzo naar ons hotel Liberty in **Messina**.

Cor stelt : waarom gaat een mens naar Messina? Geen triestere stad dan Messina. De stad heeft een geschiedenis vol leed. Terwijl Cor vertelt voert de bus ons langs wegen die kilometers lang omzoomd zijn door witte en roze oleanders. Goethe bezoekt Messina in mei 1787, we luisteren naar zijn verslag. We zien de teen van Italië liggen.

De afstand tussen het vaste land en Sicilië is slechts 3600 meter. Op de zuil aan de haven van Messina staat het beeld van de Madonna della Lettera. De H. Maagd zou, volgens traditie, de bevolking van Messina een brief gestuurd hebben met de woorden "Vos et ipsam civitatem benedicimus"(U en de stad zelve zegenen wij), die op de sokkel zijn aangebracht.

Zoals vele steden in Zuid-Italië was de stad een Griekse kolonie, in de 8e eeuw v.Chr. bewoond door kolonisten uit Chalcis. Zij is mogelijk al vóór de komst van de Grieken gesticht. De oude naam van de stad was Zankle, wat sikkkel betekent, naar de sikkkelvormige haven. Na de Ionische opstand was de stad een toevluchtsoord voor refugiés uit Milete en Samos. Toen kort daarna afstammelingen van emigranten uit Messenië er de macht in handen kregen, werd de naam gewijzigd in Messana, waar het huidige Messina vanaf stamt.

Tijdens de Punische oorlogen was de stad een bondgenoot van Rome. Rond 263 v.Chr. werd ze onderdeel van het Romeinse Rijk. Door de eeuwen heen kende de stad veel overheersers, waaronder Byzantijnen, Arabieren en Noormannen. Zolang de stad bestaat is haar belang groot geweest vanwege haar grote natuurlijke haven.

In 1783, juist toen Messina weer tekenen begon te vertonen van economische bloei werd de stad getroffen door een hevige aardbeving, die monumenten verwoestte of hevig beschadigde. Ook brak er cholera uit. Eeuwen van geschiedenis werden weggevaagd.

Messina is de eerste stad die zich aansluit bij het Risorgimento en 27 juli 1860 komt Guiseppe Garibaldi in triomf de stad binnen.

Dan wordt Messina 28 december 1908 volledig met de grond gelijk gemaakt door een verschrikkelijke aardbeving en tsunami. Er komen hierbij circa 80.000 mensen om het leven. De stad wordt daarna opgebouwd volgens een regelmatig stedenbouwkundig plan. Om veilig te zijn voor aardbevingen wordt beton gebruikt. Dit gebeurt in de twintiger jaren tijdens het bewind van Mussolini.

Gedurende de Tweede Wereldoorlog wordt Messina door de Geallieerden dagenlang gebombardeerd met brandbommen. De reden hiervan was, dat de stad een aan- en afvoerhaven van de Duitsers was. De stad stond drie dagen en nachten in brand!

Ondanks de verwoesting van oorlogen en aardbevingen lijkt het of de stad nu als een Phoenix is herrezen, we gaan dat bekijken. Vanuit het hotel lopen we naar het

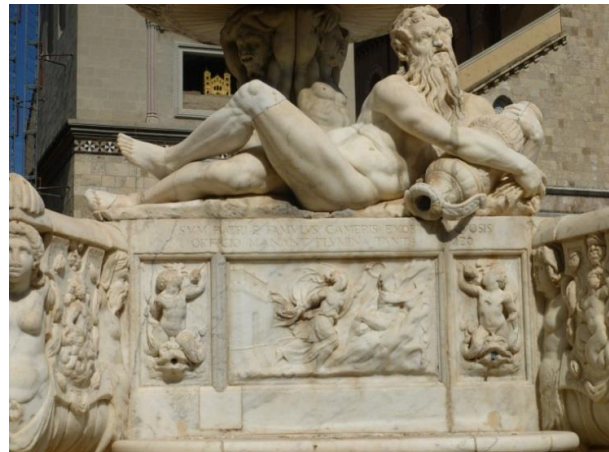
Domplein. Daar staat de schitterende kerk, die het resultaat is van een vrij recente reconstructie, maar we bewonderen eerst de imposante fontein die zich ook op het Domplein bevindt:

De Orion-fontein is gebouwd door Giovan Angelo Montorsoli (leerling van Michelangelo). In 1547 wordt Montorsoli door het stadsbestuur van Messina aangesteld als bouwmeester. Hij werkt hier tien jaar. Zijn eerste opdracht is een fontein te bouwen op het Domplein. Hij wijdt de fontein aan Orion, een figuur uit de Griekse mythologie. De traditie vertelt dat deze god-reus de stichter is van Messina. Hij is volgens overlevering een uitmuntend jager en de enige persoon waar Artemis, de godin van de jacht verliefd op raakte. Na zijn dood wordt zijn sterrenbeeld aan de nachtelijke hemel gezet.

Orion staat op een door mythologische figuren gedragen veelhoekig waterbassin, met aan zijn voeten zijn favoriete jachthond Sciros. Op de rand liggen allegorische figuren die de rivieren Tiber, Nijl, Ebro en Camaro voorstellen.

Onder de voorstellingen op de panelen die we onder het beeld van de Nijl zien afgebeeld zijn: de mythologische scène van Acis en Galatea met Polyphemus, de idylle tussen Neptunus en Amphitrite en verderop onder het beeld van de Tiber de zogende wolvin met Romulus en Remus.

We bekijken nu de ovaalvormige panelen en ontdekken daarop Narcissus; Aktaion die toevallig de kuise Artemis zag baden en als straf door haar in een hert werd veranderd; de zuilen van Hercules met de straat van Gibraltar, weergegeven door twee vuurtorens; aan de ene kant Atlas, aan de andere kant Hercules.

Onder het beeld van de Camaro (de rivier die de fontein van water voorziet), wordt de stad zoals die omstreeks 500 was, weergegeven door een dame (Messina) die een liggende figuur (Camaro) uitnodigt de stad binnen te komen. Verder zien we de dood van Icarus die in zee stort.

Aan de acht hoeken van de vier inhammen (nissen) zijn zeemonsters geplaatst met de staart van een dolfijn. (zeepaard en een koe; een zeeleeuw en een griffioen; een zeehond en een leeuwin; een sirene en een zeemonster met menselijke trekken).

We lopen nu door naar de indrukwekkende kerk, die geflankeerd wordt door een machtige klokkentoren. Deze is meerdere malen door aardbevingen verwoest, maar is

weer in de oorspronkelijke Normandische stijl opgebouwd. De toren heeft een spits en vier pinakels. Het grote mechanische uurwerk is in 1933 vervaardigd. Nu is alles *pico bello* nieuw. Iedere dag om 12.00 uur luiden de klokken en begint het gehele uurwerk te draaien.

Na de aardbeving van 1908 heeft men bij de wederopbouw een anti-seismische reconstructie gebruikt, waardoor de bombardementen in 1943 waarschijnlijk zo lang door gingen. De kerk werd dan ook volledig verwoest.

De voorgevel heeft nog veel van de oorspronkelijke constructie met beeldhouwde versieringen en reliëfs met etnografische en historische scènes. De sierlijke portalen zijn gotisch en het middenportaal heeft twee leeuwenbeelden waarop mooie zuilen rusten. Na al dit moois bekeken te hebben gaan we door bronzen deuren (uit 2000) met afbeeldingen van o.a.: Paulus preekt in Messina, het gezantschap keert weer terug naar Messina met de brief van Maria, de slag bij Lepanto en meer.

Het interieur is in drie schepen verdeeld door een dubbele rij zuilen met spitsbogige arcaden. De binnenkant is bijna geheel gereconstrueerd en heeft een gekleurde houten dakstoel. De grote ruimte doet denken aan de "S. Paulus buiten de muren". Veel van de beelden en andere kunstwerken zijn kopieën van de originelen. Het dwarsschip heeft drie apsissen.

Het grote mozaïek in de centrale apsis is een exacte kopie van het 14e eeuwse origineel en stelt Christus Pantocrator voor met het Evangelie in zijn linker hand, met zijn rechterhand maakt hij het zegenend gebaar in Griekse stijl. Aan weerszijden de aartsengelen Michael en Gabriël. Maria maakt een smekend gebaar: Jezus wees een beetje zacht voor de langskomende mensen. Aan de andere kant van Christus zien we Johannes de Doper. Cor vertelt dat men in Rome nog al dit mozaïekwerk kan maken. Het grondwerk is altijd glas met bladgoud.

Het enige originele 14e eeuwse mozaïek is dat in de linker apsis, dat de getroonde Maagd met kind weergeeft tussen S. Agatha en S. Lucia.

Het altaar is helemaal in intarsia en heeft een baldakijn van goudkleurig koper. In het midden, boven het altaar zien we het mooi versierde en gegraveerde altaarfront in zilver- en goudkleurig koper, dat een hulde is aan de Madonna della Lettera.

In de rechter apsis zien we Johannes de Evangelist tussen S. Nicolaas en S. Basilio.

In de laterale nissen staan twaalf marmeren beelden van het originele "Apostolaat", dit was oorspronkelijk het werk van Giovan Angelo Montorsoli (1550). Het beeld van Johannes de Doper in de rechter nis was gemaakt door Antonello Gagini in 1525.

Zeer kostbaar is het enorme grote orgel, dat op 28 februari 1948 is ingewijd, het grootste van Italië. Het heeft vijf toetsenborden met 61 toetsen, 17.500 pijpen. Wat moet het indrukwekkend zijn hier een orgel concert te mogen beluisteren!

We beëindigen de middag op een gezellig terras met zicht op de Dom, de klokkentoren en de fontein.

Petje af voor Messina!

Ina

Zaterdag 11 mei.

Een dag vol afwisseling. Een museum, een stadje met een Grieks theater en een vulkaanwandeling. Niet alleen een verschil in plaats maar vooral in temperatuur. Een dag waarop het oog tekort komt, het lichaam zweet en de handen diep in de zakken moeten gestoken vanwege kou en wind. Een dag ook en dat is belangrijk, waarin we een overwinning kunnen behalen op onszelf.

Het **Museo Regionale van Messina** is een museum waar we vooral naartoe gaan voor schilderijen van Antonella de Messina, Antonio de Saliba en Caravaggio. Vooral de twee kolossale doeken van Caravaggio (1571 Milaan - 1610 Porto Ercole) vallen op. De opwekking van Lazarus en de aanbidding van de herders hangen in een ietwat donkere zaal wat al een geheimzinnige sfeer oproept. Een rijke bankier uit Genua bestelt deze schilderijen in 1609 als Caravaggio net uit gevangenschap ontsnapt is op Malta en via Sicilië op weg naar Rome is. Zijn schilderwijze roept weerstand op. Hij maakt geen designo maar schildert onmiddellijk op het doek.

Daardoor klopt de anatomie van zijn personages niet altijd. Een schouder te hoog, een been raar geplaatst. Hij maakt gebruik van figuranten die urenlang voor hem in een bepaalde positie moesten poseren. Voor zijn schilderij van Lazarus schaamt hij zich niet om een lijk uit het lijkenhuis te halen. Maar wat zijn zij prachtig! Geen wonder dat kardinaal Scipione Borghese op de werken van Caravaggio aast om ze als wisselgeld te gebruiken voor zijn zaakjes.

Bij wijze van een mooi slotakkoord bezoeken wij tot slot nog een iconententoonstelling. Deze iconen zijn gered uit de kerken van Messina bij de aardbeving van 1908. Voor herstel zijn zij overgebracht naar Griekenland (Patras)

en nu hangen zij hier in volle glorie.

Tijd voor koffie. Vanwege de tijd zit een bezoek aan de Noormannenkerk S.S.

Annunziata dei Catalani er niet in. Wel tijd voor een loopje van schrijver dezes naar ons hotel voor een zonnebril en een fototoestel!!!!

In de bus op weg naar Taormina. Goethe bezoekt het stadje 16 mei 1687 en Couperus in 1911. Met busjes worden wij van een centrale parkeerplaats naar de ene hoofdstraat gebracht. Op naar het Teatro Greco. Het is voor sommigen onder ons flink klimmen.

Maar het theater en vooral het uitzicht is de moeite waard. Je voelt nog de opwinding van de toeschouwers van toen als ze het theater betreden. Het podium, de treden naar boven, de gaten waaruit de dieren plots tevoorschijn springen. Het is een en al spektakel. In de verte ontwaart je nog de top van de Etna.

Taormina zelf is in de 8^e eeuw voor Christus door Griekse kolonisten gesticht op het lager gelegen Naxos. Dionysius I (430 - 367), de tiran van Syracuse, nam het nabijgelegen Naxos in; de bewoners vluchtten naar het hoger gelegen Tauromenium. In de 4^e eeuw v.Chr. werd Tauromenium o.l.v. Timoleon een modelvoorbeeld van democratisch bestuur.

Na de lunch verdeelt de groep zich in shoppers en bergbeklimmers. Was het al klimmen in Taormina in de hitte, op de Etna werd het uiterste gevraagd van de deelnemers. Een temperatuur die flink daalde en een wind die er niet om loog. Maar wij zijn stoer en zijn niet voor een kleintje vervaard. Hoogtevrees is geen excuus om niet mee te gaan. We hebben geen tijd om van het uitzicht te genieten. De wind slaat je om te oren, de kou doet je bijna bevriezen. We zitten op 2930 meter. Ongeveer 400 meter van de top af. Maar we halen het. Gearmd of alleen, we laten ons niet kennen. Wel zijn we blij als we weer in de bus zitten die ons met veel gehobbel naar beneden brengt.

Het was een mooie dag vol afwisseling.

Harry.

Zondag 12 mei.

Op een uitgelaten Herman na, blij dat hij weer naar huis mag en zijn buurvrouw kan zien (zijn eigen woorden), is het stil en rustig in Messina op deze vroege zondagochtend. Nadat we Herman ervan weerhouden hebben het stuur van de bus ter hand te nemen, zitten we om precies 8.55 uur allemaal op ons plaatsje in de bus en "is

Cor voor de laatste keer weer trots op ons". En onder de aanmoedigende uitroepen van Cor,

"Dames en heren, bent U (de inhoud van) uw kluisje niet vergeten?" en

"Weet U nu allen precies, waar uw paspoort zich bevindt?", zet de bus zich in beweging.

Het is een lange busrit naar Catania. Het gezelschap geniet stilletjes van de prachtige omgeving van de Straat van Messina met uitzicht op Calabrië aan de overkant en mijmert na over de mooie speech, het overdonderende epos, waar Patricia ons

gisteravond op trakteerde. En Cor vertelt over de omgeving en hoe het hier vroeger was. Ook hier zijn in vroeger tijden (8^e eeuw voor Chr.) talrijke Griekse nederzettingen ontstaan, zoals Naxos en natuurlijk ook Syracuse. Grieken dus hier in die oude tijden met de bij die mensen behorende nóg oudere mythen en sagen. Volgens die oude verhalen woonden er hier op Sicilië in die mythische tijden de Kyklopen, een overmoedig en zedeloos volk. Maar ook Odysseus kwam hier langs, zoals Homerus in zijn Odyssee beschrijft. Cor leest het hele verhaal voor uit de vertaling (boek IX) van Marietje d'Hane-Scheltema. Wij luisteren ademloos en gruwen van het wrede verhaal.

Vervolgens voltooit Patricia haar weergaloze epos over de held Cornelius en zijn Giro d'Italia en valt er haar wederom en terecht een luid applaus ten deel.

De tijd vliegt en we naderen Catania, de stad van de H. Agatha!! Zoals uit het dramatische verhaal van Cor wel blijkt, heeft zij haar stad nogal eens in de steek gelaten. Catania werd in 1160 n. Chr. verwoest door een grote aardbeving, weer volledig opgebouwd maar in 1669 getroffen door een vreselijke eruptie van de Etna. Wat er toen nog van de stad was overgebleven werd 24 jaar later in 1693 van de aardbodem weggevaagd door een aardbeving, die zijn weerga niet kent. Ook in WOII kreeg Catania het zwaar te verduren door langdurige bombardementen vanuit zee door de geallieerden. In dat opzicht lijkt Catania wel een beetje op haar stadsheilige want ook Agatha heeft het regelmatig zwaar te verduren gehad. Zij was het slachtoffer van de Christen-vervolgingen onder keizer Decius (249-251) met als dieptepunt het afsnijden van haar borsten, toen andere martelingen geen effect bleken te hebben. De apostel Petrus zette de borsten er weer aan, maar snel daarna stierf Agatha toch de marteldood. Kerkelijke feestdag is 5 februari. De borsten worden tegenwoordig als kadetjes verkocht!

We zetten voet aan wal in Catania en onze eerste schreden leiden ons meteen al langs de Dom, de H. Agatha natuurlijk, met zoals duidelijk herkenbaar een swingende voorgevel. Maar wij swingen, onder aanmoediging van luid klokkengebeier, eerst naar een zonovergoten terras. De lange bustocht vraagt nu eenmaal zijn tol! Slurpend aan de cappuccino valt ons oog op een merkwaardige beeldpartij midden op het plein voor ons, de Fontana dell'Elefante, het symbool van deze stad en afgebeeld op het stadswapen van Catania. Het betreft een olifantje, gebeeldhouwd uit zwarte lavasteen met een flinke granieten obelisk op zijn/haar ruggetje met daar bovenop ook nog een kruis, dat alles geplaatst op een grote witte met beelden versierde sokkel. Het idee heeft iets weg van het Olifantje van Bernini voor de S. Maria sopra Minerva te Rome. Maar het olifantje hier in Catania is veel ouder, stamt uit de Romeinse tijd en stond waarschijnlijk op het uiteinde van de verhoging in het midden van een renbaan. Giovanni Battista Vaccarini (1702-1768), de architect, die na de aardbeving van 1693 grote delen van het barokke centrum van Catania ontwierp, ontdekte de olifant toevallig in de puinhopen. Ook de obelisk werd toevallig gevonden, komt oorspronkelijk uit Egypte en er zijn symbolen ter ere van Isis in gegraveerd. Deze fontein werd in 1736 opgericht naar het ontwerp van genoemde Vaccarini. Op naar de Dom, eveneens AD MDCCXXXVI, hét meesterwerk van Vaccarini. We bewonderen de Korinthische granieten zuilen van de golvende voorgevel, die waarschijnlijk uit het Romeinse theater van Catania zijn gehaald en raken geïmponeerd door een enorme Petrus, die zijn blik hoopvol op de hemel richt en een enorme Paulus, die somber naar beneden (naar de mensheid?) gluurt. Als we naar binnen gaan begint in de Dom net de Hoogmis van 11.00 uur. Alhoewel Cor volledig overstemd wordt door een potent zingend dameskoortje, kunnen we al liplezend toch uit zijn woorden opmaken,

a) dat de aartsbisschoppen van Catania hier begraven liggen, b) dat aan de zuidzijde van het transept zich de Kapel van het heilige crucifix bevindt met sarcophagen van een aantal leden van het Aragonese koningshuis én c) dat in deze kathedraal ook het graf van de beroemde componist Vincenzo Salvatore Carmelo Francesco Bellini te vinden is. Bellini, wiens standbeeld we vanuit de bus al gezien hadden, is geboren in Catania in 1801 en al op 33-jarige leeftijd gestorven in Puteaux. Hij heeft in zijn zeer korte leventje een enorme hoeveelheid symfonische en gewijde muziek, aria's, cantaten, kamermuziek, orgelmuziek en met name opera's geproduceerd. Zijn beroemdste opera's zijn Norma en I puritani. Het bankbiljet van 5000 lire droeg zijn afbeelding. We lezen de inscriptie op zijn grafsteen: "Ah! non credea mirarti / Sì presto estinto, o fiore", het begin van de aria uit La sonnambula, zijn 8^e opera (uit 1831).

We gaan onder het zingen de kerk uit en voor de liefhebbers volgt er dan een korte wandeling door Catania. Deze stad is volledig opgetrokken uit lava-gesteente en het is er gezellig deze zondagochtend. We wandelen naar en door de Via Crociferi, de mooiste barokstraat van de stad met kerken, paleizen en herenhuizen links en rechts. We lopen naar binnen bij de jezuïeten kerk Chiesa di San Francesco Borgia, ongetwijfeld het brave jongetje uit de beruchte pausenfamilie. Deze kerk heeft

moose Serlio-bogen en er zijn prachtige oude missalen uitgestald. Er hangt zelfs een schilderij met de afbeelding van een zwaar beschadigde Agatha, maar gelukkig: "Petrus komt eraan". Onder het uitspreken van de lijfspreuk van de Jezuïeten, Ad Majorem Dei Gloriam, verlaten we de kerk.

Om 11.45 uur is de voettocht voltooid en storten we ons weer op het terras van de zwarte olifant. Hier wordt ons een onverwachte, edoch werkelijk voortreffelijke lunch geserveerd, waarvoor de door Cor zo schandalig geplunderde pot slechts met een gering bedrag hoeft te worden aangevuld. Marijke kwijt zich in snel tempo van deze extra collecte, waarvoor dank.

Die Cor toch, hij verricht wonderen, de wonderbaarlijke broodvermenigvuldiging is er niets bij. De hele week krijgen we te horen, dat er in Catania op zondag werkelijk geen broodkruimel te bemachtigen is en daar zitten we dan, onder de parasols, op een vrolijk plein, mét een zwarte olifant gezellig een heerlijk galgenmaal te verorberen. Een mooier slot van het culturele deel van deze dag en van deze fantastische reis had niemand zich kunnen denken.

Jan Buijs

Hip Hop

Een beetje gespannen toch wel hebben we naar deze nieuwe reis uitgekeken. Alhoewel

Cor een jaar lang tijdens bijna elke cursusavond vreselijk zijn best deed om ons te overtuigen van de prachtige natuur en de spectaculaire antiquiteiten en curiositeiten, die wij te zien zouden krijgen en daarbij geen pikant detail onvermeld liet, wisten we allemaal, dat hij deze reis in april 2012 binnen één week in elkaar had geflanst. In concept op papier althans, want de uiteindelijke voorbereiding was natuurlijk weer helemaal, zoals we die al jaren van Cor gewend zijn, zorgvuldig en alles tot in de puntjes verzorgd en geregeld.

Maar toch, wat te denken van een reis, die begint in een van muskieten gonzend moerasgebied, waar de DDT nog steeds aan je huid blijft kleven. En diezelfde middag ook nog een reuze klim naar de tempel van een baby-godje NB, al was dat dan wel Zeus. De tweede dag hult zich al helemaal in duisternis, want bezoeken aan onheilspellende grotten in Sperlonga en Cumae en een tocht naar de donkere zeebodem van de haven van Pozzuoli staan op ons menu. Zullen we daar niet met zijn allen voor eeuwig in die schimmige natte onderwereld tussen de bemoste standbeelden moeten achterblijven of weet Orpheus Cor ons daar toch weer levend vandaan te halen? Maar anders zullen we vast in zo'n volgepropte hut van de nachtboot naar Palermo op de bodem van de Méditerranée belanden. En dan ook nog eens drie vuurspuwende vulkanen in één reis, dat is toch echt de Goden verzoeken! Maar zeker de Goden verzoeken is overnachten in het wulpse Las Vegas-suikertaart-hotel te Paestum, waar de Paestum Rose Body Lotion je neus uit komt en de bruiden je om de oren vliegen.

Toch is het eerder de route en het van eiland naar eiland hoppen, dat Jan Smit er toe verleidt om deze reis tot Hip Hop reis (om) te dopen.

En wat hebben we van meet af aan toch heerlijk geHipt en geHopt! Niet in de laatste plaats dankzij de voorspraak van de HH. Genaro, Rosalia, Pantaleone, Mena, Eustochia, Euphemia, Madonna della Lettera, Eulalia, Charalambos, Euplius, Birillus en de H. Patricia natuurlijk, die haar naamgenoot zo voortreffelijk heeft bijgestaan in haar creatieve voortrekkersrol. Deze heilige mannen en vrouwen van formaat hebben ons door alle gevaren heen geloodst en dat ondanks de risicovolle, bijna gevaarlijke uitspraak in Ravello van Cor Jonkman, "toch vooral niet op elke Heilige zout te leggen". Nou, gelukkig deden wij dat wel en daarom stonden ze steeds voor ons klaar, blij met zoveel aandacht van die heidense Germaanse stam uit het hoge Noorden.

Wie er natuurlijk ook steeds voor ons klaar stond, dat was onze leidsman Cor. En ondanks de door hem gebezigde, zelfs openlijk in de microfoon uitgesproken, ontluisterende betiteling van ons reisgezelschap als "de toiletgroep", weet ik zeker dat ook hij van deze fijne, gemakkelijke, tevreden, opgewekte, positieve, inschikkelijke en harmonieuze groep erg genoten heeft. Ik wél in ieder geval. "En je moet nu eenmaal niet op elk wc-tje zout leggen", Cor!

Jan Buijs